

Diyarbakırlı Sedîduddîn Mahmûd İbn Raķîka'nın Hayatı ve Şairliği

The Life and Poetry of Sedîduddîn Mahmûd Ibn Raķîka from Diyarbakır

Ahmet ASLAN¹

¹Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arap
Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Şanlıurfa, Türkiye

ORCID: A.A. 0000-0001-7634-7543

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ahmet Aslan (Dr. Öğr. Üyesi),
Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arap
Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Şanlıurfa, Türkiye
E-posta: ahaslan@harran.edu.tr

Başvuru/Submitted: 26.10.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:
10.01.2024

Son Revizyon/Last Revision Received:
06.05.2024

Kabul/Accepted: 06.06.2024

Atıf/Citation: Aslan, Ahmet. "The Life and
Poetry of Sedîduddîn Mahmûd İbn Raķîka
from Diyarbakır." *Şarkiyat Mecmuası - Journal of
Oriental Studies* 45 (2024), 27-49.
<https://doi.org/10.26650/jos.1381646>

öz

Bu makalemiz, Artuklu-Eyyûbi döneminin önemli tabip, mekanik mühendis ve şairlerinden Sedîduddîn Mahmûd İbn Raķîka'nın hayatını, sağlıklı yaşam, tıp mesleği, zühd ve hikem içerikli şiirlerini ele almaktadır. İbn Raķîka ilim hayatına yaşadığı dönemin meşhur tabibi ve filozofu Fahrüddin Abdüsselâm el-Mârdîni'nin öğrencisi ve şakirdi olarak başlamıştır. Uzun süre el-Mârdîni'nin emrinde çalışarak, ondan tıp ilmi, felsefe ve edebiyat dersleri almıştır. Genç yaşta iyi bir tabip olan İbn Raķîka, özellikle göz ameliyatlarını icra etmede çok başarılı olmuştur. Tabipliğinin yanında edebiyat ve şiirle de ilgilenmiş, çeşitli alanlarda şiirler yazmış ve ünlü tabiplerin kitaplarını recez vezninde nazmetmiştir. İbn Raķîka hakkında bilgi veren kaynaklar, onu döneminin en önemli tabipleri arasında göstermişler ve büyük bir şair olduğunu söylemişlerdir. Özellikle nesir türü metinleri recez vezninde tercüme etmedeki başarısına işaret etmişlerdir. Ancak maalesef şiirlerinin büyük kısmı günümüze ulaşmamıştır. İbn Ebî Uşaybi'â, *'Uyûnu'l-enbâ fi şabâkı'ti'l-aqıbbâ* isimli eserinde, onun farklı alanlardaki 229 beytini kaydetmiştir. Bu sebeple hakkında detaylı bir bilimsel çalışma yapılmamıştır. Biz İbn Raķîka'nın kaynaklarda yer almış bazı şiirlerini esas alarak, onun şairliğine ışık tutmaya çalıştık. Bu çalışmada İbn Raķîka'nın hayatı ve yaşadığı kültürel çevre hakkında bilgiler verilmiş, günümüze ulaşan bazı şiirleri ve Türkçe tercüme yazılmıştır. Bunun yanı sıra onun edebî ve ilmi şahsiyeti hakkında açıklayıcı bilgiler sunulmuştur. Ayrıca şiirlerinin tahlili yapılarak, söz konusu konularla ilgili görüşleri ve düşünceleri ortaya koyulmuştur. Bu çalışmamızdan elde edilen çıkarımlar sonuç bölümünde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Edebiyatı, Öğretici Şiir, Tabip Şairler, Diyarbakırlı Şairler, İbn Raķîka

ABSTRACT

This article discusses life and poetry of İbn Raķîka. İbn Raķîka started his scientific life as a student of Fahrüddin el-Mârdîni. He worked under the order of al-Mârdîni and took medicine, philosophy and literature lessons from him. İbn Raķîka became a good physician. He has successfully performed eye surgeries. In addition to his career in medicine, he was also involved in literature and poetry, wrote poems and compiled books of famous physicians in recez meter. Sources providing information about İbn Raķîka showed him among the most

famous physicians of his period and also noted that he was a great poet. Unfortunately, most of his works and poems have not survived to the present day. For this reason, no detailed scientific studies have been conducted on it. We have tried to shed light on İbn Raķîķa's poetry based on some of the poems included in the sources. In this study, information was given about İbn Raķîķa life and the cultural environment in which he lived. Some of his poems and Turkish translation that have survived to this day have been written. Information about his literary and scientific personality is presented. An analysis of his poems has been made and his views on these issues have been revealed. The inferences obtained from this study are given in the conclusion section.

Keywords: Arabic literature, Instructive poetry, Medical Poets, Poets from Diyarbakır, İbn Raķîķa

EXTENDED ABSTRACT

This article discusses life of Sedüddîn Mahmud İbn Raķîķa, one of the important physicians, mechanical engineers and poets of the Artuqid-Ayyubid period, and his poems about healthy living, asceticism and old wisdom. İbn Raķîķa started his scientific life as a student and disciple of the famous physician and philosopher of his time, Fahrüddîn Abdüsselam el-Mârdîni. He worked under al-Mârdîni for a long time and took medicine, philosophy and literature lessons from him. İbn Raķîķa became a good physician at a young age, was very successful especially in performing eye surgeries. Because of this success, he was highly respected in the palaces of the Artuqid and Ayyubid emirs. In addition to his career in medicine, he was also involved in literature and poetry, wrote poems in various fields and compiled books of famous physicians in *recez* meter. Sources providing information about İbn Raķîķa showed him among the most famous physicians of his period and also noted that he was a great poet. They especially drew attention to his skill in composing prose texts in the *recez* meter. However, unfortunately, most of his works and poems have not survived to the present day. In his work titled *'Uyûnu'l-Enbâ fi Tabakâti'l-Atıbbâ (History of Physicians)*, İbn Ebî Uşaybi'â recorded his 229 poetic couplets in different fields.

In this study, we tried to shed light on İbn Raķîķa's poetry, philosophy-mysticism, philosophy-mysticism, old wisdom and his advice on medical life, based on his poems in the sources. His available poems on such subjects are of a nature that can explain his relevant opinions. In our study, we tried to briefly present the developments and changes in Arabic poetry and literature during the Abbasid period. We presented brief information about al-Şi'ru't-Ta'limî (didactic poetry), ascetic and old wisdom schools that developed in this period. In addition, we presented information about his life and the political and cultural environment where he lived. We included some of his poems on these subjects that survived to the present day, and their Turkish translations. We gave information about his literary and scientific personality. We analyzed his poems to reveal his ideas on healthy living, asceticism and old wisdom.

In an ode about healthy living, İbn Raķîķa summarized the basic conditions of healthy living and emphasized the importance of moderate eating. In this context, he noted that

eating a lot of food and having a lot of sexual intercourse would lead to various diseases. He recommended against drinking water right after meals and advised drinking a small amount of water before bed and when hungry. He said that drinking too much water on an empty stomach is harmful. He noted that drinking water after having a snack would be better when very hungry. He underlined the importance of digesting food well for a healthy life. He noted that although food is essential for human life, consuming too much food is harmful to human body. He mentioned that cleansing the intestines once a year with laxatives has benefits for health. He stated that a sedentary life harms human health. He emphasized the importance of an active life for human health. In this context, he advised against getting engaged in too much activity right after eating and recommended starting activities after digesting the food. He advised against drinking alcohol and stated that drinking alcohol was foolish. He said that the most important condition for a healthy life is to curb desires of the flesh.

On his poems about ascetic life, İbn Raķîķa emphasized self-purification. He recommended his soul to constantly think about his own self and said that thinking about one's self means thinking about Allah. He advised people to be patient noting that worldly life is boring and full of pain, but that it is temporary and mortal. He said that the real and eternal life is the afterlife. He encouraged people to achieve a peaceful and eternal afterlife. He advised people to do good deeds and follow the right path in order to gain eternal life. He said people must always remember Allah and those souls that remember Allah will find peace. He advised people to be thankful for the blessings God gives. He heralded that people who do such things will enter heaven, that they will experience the happiness of living with good people in heaven, and most importantly, that they will see Allah, who has no partners or equals. He expressed that he was surprised by people who were immersed in worldly pursuits and who had strong attachments to the mortal life in this world. He reminded people that in this mortal world, human beings are faced with great calamities at any moment which gradually destroy the lives of human beings and invited people to repentance. According to İbn Raķîķa, life (time) is the greatest enemy known to man. He drew attention to the dangers of youth and said that young people that follow the path of truth, despite seeing desirous paths, will gain eternal happiness. He stated that graying hair is not a disease, but rather a sign of a person's maturity and experience. He said that he was surprised that people do not learn from graying hair that indicate maturity and experience, and regret. He said that people should not place too much confidence in their property or position in society and reminded that many people who had a lot of property and power lost them eventually and called people to repent. He said that God's forgiveness is abundant for people who repent.

In his poems about old wisdom, İbn Raķîķa encouraged people to learn knowledge and science. According to him, what makes people valuable in society is knowledge and science and not property and wealth. He said that property and wealth are temporary, but knowledge and science are permanent. He advised people who missed the training period to gain information

by listening to scholars and knowledgeable people. Drawing attention to the difficult lives of people close to the sultans and rulers, he said that such people always live in fear and anxiety. Therefore, he wanted to say that a life spent in stress is a difficult life. He claimed that human beings can be liars, treacherous and manipulative by nature and that it is not correct to trust people. Therefore, he said that being too close to people would ultimately cause harm. He stated that one should not be deceived by an enemy's fake smiles and noted that an enemy's uncongeniality can be seen even from under a smiling face. He advised people living under oppression to migrate and to find new living spaces for themselves, regardless of the obstacles, for the sake of their dignity. He said that cruel people are forgiving when they are weak, and very cruel when they are strong. According to Ibn Raķîķa, a person who resists difficulties is a noble person. He stated that worldly life is not in a state of perpetuity, but in a state of constant motion, and that good days will follow bad days, and advised to resist difficulties and be patient. In his advice about good manners, he said that arguing with ignorant people would humiliate a person, and that ignorant people could do evil even while trying to do good. He recommended speaking concisely in society, and said that physicians gain respect in society because they speak concisely. He noted that one must pay attention to the word itself, not the person who said it and advised that correct information can be received from everyone.

Giriş

Arap edebiyatı tarihçileri siyasi, sosyal ve kültürel olayların toplum ve kültürel hayata etkilerini göz önüne alarak, Arap edebiyatını çeşitli dönemlere ayırmışlardır. Zira Arap edebiyatı Emevîler Dönemi'nden itibaren konuları itibariyle değişim ve yeniliklere maruz kalmaya başlamıştır.¹ Özellikle de Abbâsiler Dönemi'nde yabancı kültürlerle etkileşimin meydana gelmesi, tercüme hareketlerinin artması ve ilmî hayatın yaygınlaşması neticesinde, gerek şekil gerekse konu itibariyle önemli yenilik ve değişikliklere uğramıştır.² İkinci Abbâsî Dönemi'nde Arap edebiyatındaki değişim ve yenilikler daha da artmıştır.³

İbn Raķîķa'nın yaşadığı İkinci Abbâsî Dönemi'nde Arap şiirinde birçok konuyu ele alan uzun kasideler yerine konu bütünlüğünü arz eden mukattalar (kıtalar), daha yaygın hale gelmiştir. Bu dönemin şairleri, klasik Arap şiirinin mazmunlarını yeterli bulmayıp, sosyal hayatın getirdiği yeni mazmunları kazandırmaya çalışmışlardır. Bu dönem Arap şiirinde bedî sanatlarının dönemi olmuştur. Klasik Arap şiirinde tesadüfen görülen cinâs, tıbâk, gibi bedî sanatlar bilinçli ve sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Mukattaları nazmetmek için kısa vezinlere rağbet artmıştır. Zühd ve hikmet konularını ele alan şiir mukattaları çok yaygın hale gelmiştir. eş-Şi'ru't-Ta'limî (öğretici şiir) adıyla bilinen bir şiir ekolu de ortaya çıkmıştır.⁴

Zühd şiirleri, insan maneviyatının yüce anlamlarını ifade eden şiirlerdir. Zira bu türde şiir nazmetmiş şairler, geçici bir durak olarak gördükleri dünya hayatını küçümseyip, ebedî olan ölüm sonrası hayatı kazanmak için insanları ibadete, iyi bir insan olarak yaşamaya, iyi ve yüce işler yapmaya teşvik etmişlerdir. Bu türde şiir söylemiş şairler, şiirlerini insanları iyi yola sevk etmek ve eğitmek maksadıyla nazmetmişlerdir. Bu ekolün şairleri aslında şairden çok düşüncelerini, bilgilerini ve duygularını şiirle ifade eden öğretici kişilerdir. Bu sebeptendir ki zühd şiirlerinin kendine has özellikleri vardır. Bu ekolün şairleri, şiirlerinde ölümü çok zikrederek, insanları ölüm sonrası ebedî hayata hazırlık yapmaya teşvik etmişlerdir.⁵

Hikmet içerikli şiirler ise Câhiliyye Dönemi'nden itibaren Arap edebiyatında var olmuştur. Ancak Câhiliyye Dönemi'ndeki hikmet ile ilgili şiirler, kasidenin çeşitli yerlerinde dağılmış beyitler şeklinde geliyordu. Hicrî 2./Miladî 9. Asırdan itibaren Müslüman Arap edebiyatı ve kültürünün çerçevesi genişlemeye başlamıştır. İslâm coğrafyasının genişlemesi ile beraber İran, Yunan ve Hint ilim ve kültürleri ile etkileşim meydana gelmeye başlamıştır. Bunun sonucunda Müslüman Araplar, eski dünyanın ilim, hikem ve bilgilerini Arapçaya tercüme etmeye çalışmışlardır. Yabancı kültürlerin tercüme edilmesi, kültürel ve ilmî hayatın toplum arasında yayılmasıyla beraber, hikem konulu şiirler daha da gelişmeye ve yayılmaya başlamıştır. Özellikle Abbâsîlerin İkinci Dönemi'nde hikem konulu şiirler, müstakil şiirler halinde yazılmaya başlanmıştır.⁶

1 Bu konu için bkz. Şevkî Dayf, *et-Tetavvur ve't-tecdid fi'ş-şiri'l-Emevî*, (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1987), 55-118.

2 Bkz. Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî el-aşru'l-Abbâsî'l-evvel*, (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1966), 159-193.

3 Bkz. Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî el-aşru'l-Abbâsî eş-Şânî*, (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1973), 180-246.

4 Bkz. Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî el-aşru'l-Abbâsî eş-Şânî*, 246-254.

5 Bkz. Abdüssettâr es-Seyyid Mütvellâ, "Edebü'z-zühd fi'l-aşri'l-Abbâsî", (Doktora tezi, Mekke: Câmi'atu Ummu'l-Kurâ, 1972), 126-160; Ahmed Râği Revvâce, "Şi'ru'z-zühd fi'l-aşri'l-Emevî", (Yüksek Lisans tezi, Nablus: Kulliyetu'd-Dirâsâti'l-Ulyâ Câmi'atu'n-Necâh el-Vataniyye, 2001), 20-32.

6 Muhammed Mustafa Heddâra, *İtticâhatu'ş-şiri'l-Arabî fi'l-ķarni ş-Şânî'l-Hicrî*, (Kahire: Dâru'l-Me'ârif,

eş-Şi'ru't-Ta'limî ya da manzume veya urcuza ismi ile isimlendirilen öğretici şiir, Abbâsiler Dönemi'nde ortaya çıkan bir şiir türüdür. Bu tür şiirlerin amacı, ilim ve bilgileri insanlara aktarmak ve bu bilgileri ezberleme kolaylığını sağlamaktır. Bu bağlamda âlim, tabip, düşünür ve zâhid insanlar, bilgilerini, düşüncelerini ve öğretilerini manzum ifadelerle insanlara aktarmaya çalışmışlardır. Zira şiirin ezberlenmesi ve hafızada kalması daha kolaydır. Bu ekolün öncüleri Ebbân b. Abdülhamid, Ali b. el-Cehm ve Abdullah b. el-Mu'tez'dir.⁷

1. Hayatı

Künyesi ve nisbesiyle birlikte tam adı, Mahmûd b. Ömer b. Muhammed b. İbrahim b. Şucâ' eş-Şeybânî'dir. Bekr kabilesinin Benî Şeybân⁸ koluna mensuptur. Künyesi Ebü's-Şenâ, lakabı Sedüddîn'dir. Bazı kaynaklarda lakabı İzzeddîn şeklinde verilmiştir.⁹ İbn Raķıķa ya da ism-i taşğir şekliyle Ruķayķa adıyla bilinmiştir. Raķıķa ise annesinin adıdır. Bazı kaynaklarda annesinin ismi hatalı okuma sebebiyle Zuķayķa şeklinde geçmiştir.¹⁰ İbn Raķıķa Eyyübî¹¹ ve Artuklu¹² hükümdarlarının saraylarında tabiplik yapmış ve birçok kişiyi tedavi etmiştir. İbn Raķıķa hakkında bilgi veren ilk kaynak, İbn Ebî Uşaybi'a'nın *'Uyûnu'l-enbâ fi tabakâti'l-aıbbâ* isimli eseridir. Zira İbn Ebî Uşaybi'a, Şam Bimaristanı'nda İbn Raķıķa ile beraber çalışmış ve onu tanıma imkanı bulmuştur. Hakkında bilgi veren diğer kaynaklar ise İbn Ebî Uşaybi'a'nın vermiş olduğu bilgileri ya tekrar etmişler ya da özetini vermişlerdir. Bu kaynaklara göre, İbn Raķıķa 564/1169 yılında Diyar-ı Bekr bölgesinin Hâni şehrinde doğmuş ve burada yetişmiştir.

1963), 448-448.

- 7 Bkz. Şevķi Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî el-'asru'l-'Abbâsî eş-Şânî*, 246-253; Hâlid el-Halbûnî, *eş-Şi'ru't-Ta'limî (bidâyatuhu, taıavvuruhu, simâtuhu)*, *Mecelletu Câmi'ati Dimeşķ*, (Şam: Menşûrât Câmi'ati Dimeşķ, 2006), 3-4/85-101.
- 8 Hicrî 3./Miladî 9. yüzyılın ikinci yarısından itibaren el-Cezîretü'l-Furatiyyeti bölgesinin Diyâr-ı Bekr bölümü, Bekrî Araplarının ekseriyetini oluşturan Şeybânîlerin denetimine girmeye başlamıştır. Abbâsî halifesi el-Mu'tez, 255/868 yılında Ebü Musa İsa b. eş-Şeyh b. Selîl eş-Şeybânî'yi (ö. 269/882), Diyar-ı Bekr ve Ermeniyeye bölge valiliğine atamıştır. Otuz yıl devam eden Şeyhoğulları emaretinin kurulmasıyla beraber burada Bekr b. Vâil'e bağılı aşiretler yoğunluk kazanmaya başlamıştır. İşte bu tarihten sonra bu bölge Diyâr-ı Bekr ismiyle anılmaya başlanmıştır. Mükrimin Halil Yınanç, "Diyarbakir", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1993)3/605-626; Adnan Demircan, Şeybân (Beni Şeybân), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 200), 39/37.
- 9 Ebü Hâmid Cemâluddîn Muhammed b. Ali el-Mahmûdî İbnü's-Şâbûnî, *Tekmilatu'l-ikmâli'İkmâl fi'l-ensâb ve'l-esmâ ve'l-alkâb*, thk. Mustafa Cevvâd, ('Alemlu'l-Kutub, 1406/1986), 172-174; Ebü'l-Fağl Kemâluddîn Abdurrezzak Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî İbnü'l-Füfî, *Mecme'u'l-âdâb fi mu'cemi'l-alkâb*, thk. Muhammed el-Kâzım, (Tahran: Vizâratü's-Şekâfe ve'l-İrşâdî'l-İslâmî, 1416), 1/337-338.
- 10 Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kaymaz ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmurî, (Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1410/1990), 46/264-265; Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Şâlihî el-Hanbelî İbnü'l-İmâd, *Şezâratu'z-zeheb fi ahbâri men zeheb*, thk. Abdülkadir Arnavût-Muhammed Arnavût (Dâr İbn Keşîr, 1406/1986), 7/309-310; İbnü's-Şâbûnî, *Tekmilatu'ikmâli'ikmâl*, 172-174; ez-Ziriklî, Hâruddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris ez-Ziriklî. *el-'lâm*, (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, 2002), 7/178.
- 11 Eyyübîler için bkz. Ramazan Şeşen, "Eyyübîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 1995), 12/20-31.
- 12 Artuklular için bkz. Coşkun Alptekin, "Artuklular", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/415-418.

Dönemin ünlü tabip ve filozofu Fahrüddîn Abdüsselâm el-Mârdînî'nin¹³ öğrencisi ve şakirdi olmuştur. Uzun süre onun emrinde çalışmış, el-Mârdînî'den tıp, felsefe ve edebiyat ilimlerini öğrenmiştir. Genç yaşta başarılı bir tabip olmuş ve Diyar-ı Bekr bölgesindeki Hâni şehrinin hâkimi Artuklu Nureddîn b. Cemâluddîn b. Artuk'un¹⁴ yanında çalışmaya başlamış ve onu tedavi etmiştir. Daha sonra Hama şehrine gitmiş ve Hama şehrinin hâkimi el-Meliku'l-Mansûr Muhammed el-Eyyübî'nin¹⁵ hizmetinde çalışmaya başlamıştır. Burada bir süre kaldıktan sonra Ahlât şehrine gitmiş ve el-Meliku'l-Evhad Necmüddîn Eyyüb b. el-Meliku'l-Âdil Ebî Bekr b. Eyyüb'un yanında tabiplik yapmıştır. Daha sonra uzun süre Meyyafârikîn (Silvan) şehrinde yaşamaya başlamış ve Salâhuddîn Bağsiyan b. Artuk'u¹⁶ tedavi etmiştir. Meyyafârikîn'de Şahermen el-Meliku'l-Eşref Musa b. Ebî Bekr el-Âdil b. Eyyüb'un hizmetinde çalışmış ve onu methetmiştir. En sonunda 632/1235 yılında Şam şehrine gitmiş ve el-Meliku'l-Eşref el-Eyyübî'nin¹⁷ hizmetinde çalışmaya başlamış ve şiirleriyle onu methetmiştir. Burada hem sultan ailesinin hem de Büyük Bimaristan'ın tabibi olmuştur. Başarılı çalışmaları sebebiyle el-Meliku'l-Eşref'ten saygı ve itibar görmüştür. el-Meliku'l-Eşref ona bir camkiyye (vakıftan gelen maaş) tahsis etmiştir. İbn Raķıķa 635/1238 yılında Şam şehrinde vefat etmiştir.¹⁸

2. İlmî ve edebî şahsiyeti

Tabip, şair, mekanik mühendis ve felsefeci olan İbn Raķıķa, tıp tarihi kitaplarında döneminin en önemli tabipleri arasında gösterilmiştir. İbn Raķıķa tıp ilminin yanında hadis, mekanik mühendislik, dil ve edebiyat ilimleri ile de uğraşmıştır. Şam Bimaristanı'nda onunla beraber çalışmış ve hakkında bilgi vermiş olan İbn Ebî Uşaybi'a, onun hakkında şunları söylemiştir; "Faziletli, mürüvvet ehli bir kişidir. Tıp ilmini ve eski düşünürlerin hikmetli sözlerini iyi bir şekilde öğrenmiştir. İyi bir fitrata sahiptir. Arapçaya çok hâkim ve güzel şiirleri olan birisidir. Örnek gösterilebilecek beyitleri ve hikmetli sözleri vardır. Nesir türü metinleri recez bahrinde nazmetmede rakibi yoktur. Kelimeleri ve ıstılahları yerinde kullanarak, tıp alanındaki bir kitabı kısa bir zamanda recez bahrinde nazma çevirebilme kabiliyetine sahiptir. Nahiv ve Arap dili alanlarında âlim bir kişidir. Özellikle göz hastalıkları alanında büyük bir yeteneğe ve tecrübeye sahiptir. Göze inen beyaz perde ameliyatlarını çok başarılı bir şekilde yapmış

- 13 Fahrüddîn Ebü Abdullah Muhammed b. Abdüsselâm b. Abdüssâtir el-Enşârî el-Mârdînî, 512/1118 yılında Mardin'de doğmuştur. Hicrî 4./Miladî 12. Yüzyılın en büyük filozof ve tabibi olmuştur. 594/1198 yılında vefat etmiştir. Ebü'l-'Abbâs Muvaffaküddîn Ahmed b. el-Kasım el-Hazracî İbn Ebî Uşaybi'a, *'Uyûnu'l-anbâ fi tabakâti'l-aıbbâ*, thk. Nezzâr Riğa, (Beyrut: Dâr Mektabatü'l-Hayât, t.y.), 402-403.
- 14 Artukluların Mardin koluna mensuptur. Bkz. Coşkun Alptekin, "Artuklular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 1991), 3/415/418.
- 15 el-Murtağa ez-Zubeydî, *Tervîhu'l-ķulüb fi zikri'l-mulûki benî Eyyüb*, thk. Salâhuddîn el-Muncid, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, 1983), 45.
- 16 İbn Ebî Uşaybi'a, *'Uyûnu'l-anbâ fi tabakâti'l-aıbbâ*, 703-717.
- 17 Bkz. el-Murtağa ez-Zubeydî, *Tervîhu'l-ķulüb fi zikri'l-mulûki Benî Eyyüb*, 51.
- 18 İbn Ebî Uşaybi'a, *'Uyûnu'l-anbâ fi tabakâti'l-aıbbâ*, 703-717; ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 46/264-265; Umar Riğa Kehhale, *Mu'cemu'l-muellifin*, (Dimeşķ, Muessetu'r-Risâle, 1376/1957), 3/822; Şemsüddîn Sâmi, *Kâmusu'l-lâm*, (İstanbul: Mihran Matbaası, 1306), 4/2542.

ve birçok kişiyi başarılı bir şekilde tedavi etmiştir. Bunların yanında astronomi ilimleri ile de ilgilenmiş, Benû Musa'nın *'İlmu'l-Hiyel* kitabını okuyarak, mekanik aletler de yapmıştır.¹⁹ Kaynakların vermiş olduğu bilgilerden ilmî ve kültürel birikime sahip olduğu anlaşılan İbn Raķîķa, insanları tedavi etmekle kalmamış, tıp alanında eserler yazmış, önemli tabiplerin kitaplarını nazm etmiş ve farklı alanlarda şiirler de yazmıştır. Tıp alanında *Muvađđihâtu'l-iştibâh fi edviyati'l-bâh*, *Ķânûnu'l-hukemâ ve firdevsu'n-nudemâ*, *el-Ķarađu'l-maţlûb fi tedbir 'l-ma'kuli ve 'l-meşrûb* isimli eserleri yazmıştır. Bunun yanında meşhur tıp alimlerinin kitaplarını recez şeklinde nazmetmiştir. *Luţfu's-sâil ve tuĥafu'l-mesâil* isimli eserinde ünlü tabip İshâķ b. Huneyn'in tıp ile ilgili sözlerini nazmetmiştir. Bazı kaynaklara göre, bu eseri sekiz bin beyitten meydana gelmiştir.²⁰ İbn Sina'nın meşhur *el-Ķânûn* kitabını recez şeklinde nazmetmiş ve ona bazı eklemeler ve haşiyeler yazmıştır. Yine tıp ile ilgili *el-Ferîdetu'l-bâhiyye*, *el-Ķasîdatu's-sâhiyye* ve hacamat ile ilgili uzun kasideler de nazmetmiştir. Bu ilmi çalışmalarının yanında zühd, hikem ve gazel türünde şiirler de yazmıştır. Hakkında bilgi veren kaynaklara göre, İbn Raķîķa'nın bir şiir divanı vardır.²¹ Ancak günümüze ulaşmamıştır. İbn Ebî Uşaybi'a onun 229 şiir beytini kaydetmiştir. Kayıtlara geçen şiirlerinin çoğu gazel, felsefe-tasavvuf, hikmet ve tıp alanındaki nasihatlerdir. Bu çalışmada sağlıklı yaşam, zühd ve hikem/nasihat ile ilgili şiirleri ele alınmıştır.

3. Sağlıklı yaşam ile ilgili şiirleri ve bu konudaki görüşleri

İbn Raķîķa saraylarda tabiplik yapmış, hükümdarları ve insanları tedavi etmiş başarılı bir tabiptir. Şair olması hasebiyle tabiplik hayatı boyunca bu konuda edindiği tecrübelerini, şiirlerle insanlara anlatmak istemiştir. Kaynaklara geçmiş aşğıdaki kasidesinde, sağlıklı bir şekilde yaşamının temel şartlarını anlatmaya çalışmıştır. Biz bu kasidesini esas alarak bu konudaki görüşlerini izah etmeye çalışacağız.

وإدخال الطعام على الطعام	تسوق الإمامتلاء و عدي عنه
للمن والأداء عية السقيم	وإكتاز الجماع فإن فيه
فإن سأنم من مضررات عظام	ولا تشرب عقيب الأكل ماء
تأهى باليسير من الإدام	ولا عند الخوى والجوع ختى

19 İbn Ebî Uşaybi'a, *'Uyûnu'l-enbâ fi şabakâti'l-aţibbâ*, 703; Ebü's-Şafâ Şalâhuddîn Halil b. İzzeddîn Aybek eş-Şafedî, *el-Vâfi bi'l-vefayât*, thk. Ahmed el-Arnâvût-Turkî Mustafa, (Beyrut: Dâr İhyaut'-Turâşi'l-'Arabî, 1420/2003), 25/154-156; İslâm Şubhî el-Mâzinî, *Ravâi 'u-ţib ve 'l-aţibbâu'l-Muslimîn*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye), 139-142.

20 İbnu's-Şâbûnî, *Tekmiletu'l-ikmâl*, 172-174. İbnu'l-Fûţî, *Mecma'u'l-âdâb fi mu'cemi'l-alkâb*, 1/337-338.

21 Katib Çelebî, *Keşfu'z-zunûn 'an asâmi'l-kutub ve 'l-funûn*, thk. Muhammet Şerefettin Yaltkaya, (Beyrut: Dâr İhyâu't-Turâşi'l-'Arabî, t.y.), 2/1259-1905; İsmail Başa el-Bağdâdî, *Iğâhu'l-meknûn fi 'z-zeyli 'ale keşfi'z-zunûn*, (Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâşi'l-'Arabî, t.y.) 2/146, 189, 219,380,406; İsmail Başa el-Bağdâdî, *Hediyetu'l-'ârifîn esmâi'l-muellişîn ve esâru'l-muşannifîn*, (İstanbul: Muessesetu'l-Târîhî'l-'Arabî, 1951), 2/405; ez-Zirklî, *el-Alâm*, 7/178.

لذي العطش المبرح الأوام	وخذ منة القليل فففيه تفع
واسهّل بالأبارج كل عام	وهضمك فاصليخنة فهو أصل
لذي مرض رطيب الطبع حامي	وقصد العرق نجب عنه إلا
وصيّز ذلك بعد الإنهضام	ولا تتحرّك عن عقيب أكل
فيلحج في المنافذ والمسام	لئلا ينزل الكيلوس قجا
ثولدك كل خلط فيك خام	ولا تدم السكون فإن منة
الرياضة واجتنب شرب المدام	وقال ما استطعت الماء بعد
ثبقي الحرارة فيك دائمة الضرام	وغد مل مجز كأسيك فهى
فإن السكّر من فعل الطغام	وخل السكّر واهجره ملياً
تفّر بالخذ في دار السلام	واخسب منون نفسك عن هواها

1. Mideni tıka basa doldurma! Bunu yapmaktan uzak dur

Yemek üstüne, yemek yemekten sakın

2. Çokça cinsî münasebetten de kaçın

Bunları çokça yapan kişi, hastalıklara davetiye çıkarmış olur

3. Yemekten hemen sonra su içme

Zararlı hastalıklardan korunmuş olursun

4. Yatmak üzere iken ve çok açken fazla su içme

Çok açken, biraz atıştırdıktan sonra az su içmeye çalış

5. Çok susamış olan kişi için az su faydalı olacaktır

6. Yediğin yemekleri iyice hazmet. Sıhhat için çok önemlidir

Her yıl bağırsaklarını müshil ilaçlarla temizlemeye çalış

7. Kan damarını yarmaktan uzak dur

Ancak kronik hastalığı olana ıslak hacamat yapılabilir

8. Yemekten hemen sonra fazla hareket yapma

Hareketlerini yemekleri hazmettikten sonraya bırak

9. Zira yemeklerin sıkılmış sıvıları ve artıkları, çıkış yollarına sızar,

çıkış yollarında birikir ve onları kapatır

10. Uzun süre hareketsiz kalma

Uzun süre hareketsiz kalmak, hazmedilmemiş yiyeceklerin birikmesine sebep olur

11. Spor yaptıktan sonra elden geldiği kadar az su iç

İçki içmekten uzak durmaya çalış

12. İçkilerini fazla karışık yapma

Karışımı fazla olan içkiler, vücudunun hararetini artırır

13. Sarhoş olmaktan da uzak dur

Sarhoş olmak, ahmak insanların işidir

14. Neşisini kötü heveslerinden koru

Darusselam (huzurlu hayat)'da ebedî cenneti kazanırsın.

Yukarıda verdiğimiz mukattasından da anlaşıldığı gibi İbn Raķîķa, sağlıklı yaşam ile ilgili şiirlerinde, dengeli bir şekilde beslenmenin ehemmiyeti üzerinde önemle durmuştur.

Bu bağlamda, çok yemek yemenin, yemek üstüne yemek yemenin ve çok cinsî münasebette bulunmanın, insan sağlığı açısından zararlı olduğunu ve çeşitli hastalıklara yol açacağını söylemiştir. Yemekten hemen sonra su içmemeyi önermiş, yatmak üzere iken ve açken az su içmeyi tavsiye etmiştir. Çok açken biraz atıştırma yaptıktan sonra, su içmenin sağlık açısından daha doğru olduğunu söylemiştir. Yiyeceklerin iyi bir şekilde hazmedilmesinin sağlık açısından önemine de dikkat çekmiştir. Her yılda müshil ilaçlarla bağırsakları temizlemenin, yararlı olduğunu ifade etmiştir. Kan damarını kesmenin tehlikeli olduğunu ancak kronik hastalığa sahip olan hastaya ıslak hacamat yapılmasının daha uygun olduğunu söylemiştir. Sağlıklı bir yaşam için hareketli hayatın önemine de dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, yemekten hemen sonra fazla hareket yapmamayı tavsiye etmiş, hareketlerin veya spor yapmanın yemeklerin hazmedilmesinden sonra yapılması gerektiğini söylemiştir. Zira yemeklerin hazmedilmesinden önce hareket yapılması halinde, yemek enzimlerinin ve artıklarının çıkış yollarına sızarak, burada birikeceğini ve çıkış yollarını kapatacağını ifade etmiştir. Uzun süre hareketsiz kalmanın zararlı olduğunu ve bu durumun hazmedilmemiş yemeklerin birikmesine sebep olduğunu beyan etmiştir. Spor yaptıktan sonra az su içmenin daha iyi olduğuna dikkat çekmiştir. İçki içmekten uzak durmayı tavsiye etmiş, karışık içkilerin insan vücudundaki harareti yükselttiğini söylemiştir. En önemlisi sarhoş olmanın aptallık olduğunu vurgulamıştır. Mukattasın son bölümünde sağlıklı bir şekilde yaşamak isteyene, nefsinin heveslerine uymamasını öğütlemiştir. Zira nefsin istek ve hevesleri bitmez, insanı takatının kaldıramayacağı fiilleri işlemeye tahrik eder. Bu kasidesinden başka kaynaklarda mevcut iki beytinde ise gıdanın insan vücudunun çalışması için asıl unsur olduğunu söylemiştir. Ancak fazla gıdanın insan sağlığına zarar verdiğine de dikkat çekmiştir.

4. Tabiplik mesleği ile ilgili şiirleri ve bu konudaki görüşleri

İbn Raķîķa aşağıdaki mukattalarında tabiplik mesleğinin temel esaslarını tarif etmiş, imkanlar el verdiği takdirde hastalığın tedavi ile bertaraf edilebileceğini söylemiştir. Bunun yanında, acemice ve yanlış bir şekilde yapılan tedavinin olumsuz sonuçlarını, bir tabibin toplum içinde nasıl görünmesi gerektiğini özet bir şekilde vermeye çalışmıştır. Biz bu alandaki birkaç mukattasını verdikten sonra bu konudaki görüşlerini değerlendirmeye çalışacağız.

عَرَضَ الطَّبِيْبُ يَا أَخَا الْأَبِي عِرْفَانَ مَبَادِي أِبْدَانِنَا وَالْأَصُولِ
قَبِيْلَ حَالَاتِهَا وَمَا تُوجِبُ الْحَالَاتُ فِيهَا وَمَا لَهَا مِنْ دَلِيْلِ
لِتَدْوَمَ الْأَبْدَانُ مَوْجُودَةَ الْحَيَاةِ مِنْ نَا وَذَاكَ بِالنَّعْدِيْلِ
وَتُزَالِ الْأَمْرَاضُ إِنْ أُمِّكُنَ الْحَالُ وَذَا بِالْإِفْرَاقِ وَالنَّبْدِيْلِ

1. Ey sevgili kardeşim! Tıp ilminin amacı, bedenlerimizin esaslarını ve çalışma usullerini bilmektir
2. Deniliyor ki tıp; bedenlerin halleri ve bu hallerin bedenlerde ortaya

çıkardıkları durumlar ve bu durumların belirtileridir

3. Bedenlerin sıhhatli bir şekilde devam etmeleri için onlardaki arızaları tadil etmektir

4. Şartlar imkan veriyse hastalıklar bertaraf edilebilir O da ifrağ ve tebdil ile mümkün olur

أَيَا فِعَالِ خَلِّ التَّطَبُّبَ وَأَتَانِدُ فَكَمْ تَفْتُلُ الْمَرْضَى الْمَسَاكِيْنَ بِالْجَهْلِ
فَتَرْكِيْبُ أَجْسَامِ الْأَنْبِيَامِ مُوَجَّلُ فَلَيْمَ لَا كَلَاكَ اللَّهُ تَعَجَّلَ بِالْحَلِّ
كَأَنَّكَ يَا هَذَا خَلِّقْتَ مُوَجَّلًا عَلَى رَجْعِ أَرْوَاحِ الْأَنْبِيَامِ إِلَى الْأَصْلِ
بَهَزْتَ الْوَبَا إِذْ قَتَلْتَ النَّاسَ دَائِمًا وَذَلِكَ فِي الْأَخْيَانِ يَخْدَتُ فِي فَصْلِ
كَفَى الْوَصْبِ الْمَسَاكِيْنَ شَخْصُكَ قَاتِلًا إِذَا عُدَّتْهُ قَبْلَ التَّعَرُّضِ لِلْفِعْلِ

1. Ey hata işleyen kişi! Doktorculuk yapmayı bırak ve dikkatli ol Bilgisizliğine nice masum hastayı öldürüyorsun
2. İnsanların vücut yapıları, belli bir zamana göre terkip edilmiştir Allah seni kahretsin. Neden onların çözümünde acele ediyorsun
3. İnsanların ruhlarını aslına döndürmek için sanki ehil ve yetkili bir şekilde yaratılmış biri gibisin
4. Veba hastalığı, bazı zamanlarda ve bir mevsimde gelirken, sen insanları zamansız öldürerek bu hastalığı da şaşırttın
5. Katil olarak gariban insanları öldürmekten vazgeç Hatalarını çok tekrar edersen (daha da çok katil olursun)

إِذَا مَا أَتَيْتَ هِيَ ذُو عَائِيَّةٍ مَا يَبِيْه شِفَاءً مِنَ الدَّاءِ الَّذِي جَسَمَهُ خَلًا
فَلَا تَمْنَعُهُ مَا أَتَيْتَ هِيَ قَرْبًا وَثِيْبًا كَأَعْقَدَةِ الدَّاءِ قَدَحًا
وَكَانَ كَمَا قَدَقِيْلًا فِي مَثَلِ مَا جَرَى مِنَ السَّعْدِ أَيْ لَقَى صَائِفُ الْعَقْلَا

1. Bir hasta, vücuduna isabet etmiş bir hastalığın tedavisine yarayacak bir ilacı almak isterse sevdiği bu ilacı almasına engel olma
2. Bakarsın ki hastalığın düğümü bununla çözülür Cârî olan bir atasözünde denildiği gibi “Şans icabı yararlı olabilir”

قَالُوا خَلِيْبُ بِالطَّبِيْبِ بِأَنْ يُرِي بِالطَّبِيْبِ نِعْمَ رُوْنَقًا وَجَمَالًا
صَدَقُوا وَلَكِنْ لَا إِلَى خَدِيْبِهِ يُؤْذِي السَّمْرِيضَ وَيُفْرِغُ الْأَطْفَالَ

1. “Doktor, mesleği gereği güzel ve zarif bir şekilde görünmez” diyorlar
2. Doğru demişlerdir. Ancak hastaya zarar verecek, çocukları ürkütecek şekilde de olmamalıdır

İbn Raķîķa yukarıdaki ilk mukattasında, doktorluk mesleğinin temel esaslarını tarif etmeye çalışmıştır. Ona göre, doktorluk mesleğinin temel esası, insan vücudunun unsurlarını, bu unsurların çalışma usullerini, bunlarda meydana gelmiş değişiklikleri ve değişikliklerin belirtilerini bilmek ve imkanlar dahilinde insan vücudunda meydana gelmiş arızaları düzeltmektir. İkinci kıtasında, acemi ve bilgisiz tabibin tehlikesine dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, yanlış tedavi eden doktorun insanlara zulüm yaptığını, bilgisizce yapılan tedavinin veba hastalığından daha tehlikeli olduğunu ve insanların zamansız ölmesine sebep olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, veba hastalığı senenin belirli bir zamanında gelir ve geçer. Acemi doktor ise insanları zamansız ve sürekli bir şekilde öldürerek vebadan daha tehlikeli olmaktadır. Bu sözleri ile ehil olmadığı halde insanları tedavi eden sözde tabiplere ikazda bulunmuş ve tabiplik mesleğinin hassasiyetine işaret etmek istemiştir. Üçüncü kıtasında ise bir hasta kendisine şifa vereceğine inandığı ilacı almak istediği zaman, menedilmemesi gerektiğini, bu ilacın şans eseri yararlı olabileceğini ifade etmiştir. Diğer kıtasında ise mesleği gereği doktorun, güzel ve zarif görünmediğini ancak hastayı ve özellikle de çocukları korkutacak kadar kötü bir şekilde görünmesinin doğru olmadığını beyan etmiştir. Dolayısıyla tabip olan kişinin dış görünüşüne de dikkat etmesi gerektiğini ve dış görünüşü ile de hastalarını korkutmamasını tavsiye etmiştir.

5. Zühd şiirleri ve zühd anlayışı

İbn Raķîķa zühd konulu şiirlerinde, zühd hayatının temel ilke ve prensiplerini anlatmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, başta nefis tezkiyesi üzerinde önemle durmuş, Allah'ı çokça zikretmeyi ve O'nu yüceltmeyi tavsiye etmiştir. Dünya hayatının sıkıcı ancak geçici bir hayat olduğunu söyleyerek, bu hayata bağlanıp gönül verenleri uyarmıştır. İnsanlara ebedî ve huzur dolu ahiret hayatını kazanmak için doğru yolda gitmeyi ve iyi ameller işlemeyi öğütlemiştir. Aşağıda zühd anlayışına ışık tutacak bir kasidesinin bir kısmını ve bir mukatasını verip zühd hayatı ile ilgili anlayışını ortaya koymaya çalışacağız.

و مَكْرَمِي جُودًا بِهِ وَمُقْتَوِمِي
عُمْرِي عَلَى خَطِّ إِلَيْكَ مُقْتَوِم
وَأَجَلِ الْحَيَاةِ عَنِ نَفْسِ عُبْدِكَ وَارْحَمِ
خُلُقَ الْمَهَابَةِ فِي الْمَخَلِّ الْأَكْرَمِ
فِي مَنْزِلِ بَادِي السَّمَاءِ مُظَلِّمِ
تَكُنْ دَارَ الْغُرُورِ لَهُ مَخْلًا يَسْنَمِ
بِعُزَى الْهُدَى وَغُرَى الْمَوَانِعِ فَاقْصِمِ
نَسِيَانَهَا نَسِيَانُ رَبِّكَ فَاغْلَمِي
لِتَبْؤَى جَنَاتَهُ وَتَسْتَعْمِي
مُنْجٍ وَعَنِ لَقَمِ الضَّلَالَةِ أَحْجَمِي

يَا مُبْسِي بِالنَّطْقِ ثُوبَ كَرَامَةٍ
خُذْنِي إِذَا أَجَلِي تَنَاهَى وَانْقَضَى
وَأَشْفَقَ بِأَطْفَاكِ يَا إِلَهِي غَمَّتِي
فَعَسَايَ مِنْ بَعْدِ الْمَهَابَةِ الْكُتْسِي
وَأَبْؤُءَ بِالْفِرْدَوْسِ بَعْدَ إِقْلَامَتِي
فَقَدْ اجْتَوَيْتُ نَوَايَ فِيهِ وَمَنْ
يَا نَفْسِ جِدِّي وَادَّابِي وَتَمَسَّكِي
لَا تُهْمِلِي يَا نَفْسُ ذَاتَكَ إِنَّ فِي
وَعَايُكَ بِالنَّفْسِ كِيرْفِي الْإِيهِ
وَتَسْتَعْمِي نَهْجَ الْهُدَايَةِ إِنَّهُ

وَلَا تَزْطِي الدُّنْيَا الدَّيْبَةَ مَوْطِنًا
وَتُعَايِنِي مَا لَا رَأَتْ عَيْنٌ وَلَا
وَتُشَاهِدِي مَا لَيْسَ يُدْرِكُ كُنْهَهُ
وَتُجَاوِرِي الْأَبْرَارَ فِي مُسْتَوْطِنِ
تَغْلِي عَلَى رُتْبِ السَّوَارِي الْأَنْجَمِ
أَنْ وَعَيْتَ فَبَالِيهِ جِدِّي تَغْلَمِي
بِالْفُجْرِ أَوْ بِتَوْهُمِ الْمُتَوْهُمِ
لَا دَائِرًا وَلَا مُتَّهَمِيمِ

1. Konuşma kabiliyeti ile bana keramet elbisesi giydiren, bununla beni kamil insan yapan ve bana güç veren Allah'ım!
2. Ömrüm bittiğinde ve ecelim geldiğinde, beni sana götüreceğ doğru yola götür
3. Lütfun ile benim sıkıntularımı gider Nefsimin üzerindeki pası yok et ve bana merhamet eyle
4. Belki bu sıkıntılı hayattan sonra, kerim olan mekanda iyiliklerin elbisesini giyebilirim
5. Bu karanlık, kasvetli ve kötü menzilden sonra, belki de el-Firdevs cennetine nail olabilirim
6. Artık bu menzildeki ikametimden bıktım Kibir dolu bu mekanda olan insan, tabi ki bu mekandan bıkar
7. Ey nefsim! Çabala ve ısrarlı bir şekilde çalış Hidâyet yoluna sınıksız sarıl. Başka yolları bırak
8. Ey nefsim! Zatını unutma! Bil ki zatı unutmak, Allah'ı unutmak demektir
9. Allah'ın sana bahşettiği nimetlerini düşün ki O'nun cennetini kazayabilirsin ve mutlu olabilirsin
10. Ey nefsim! Hidâyet yolu rehberin olsun. Zira bu yol insanı kurtuluşa götüren yoldur Delâlet yoluna sapmaktan kendini koru
11. Bu kötü dünyayı mesken edinmeye razı olma Yıldızlar rütbe itibarıyla gezegenlerden daha üstündür
12. Gözün göremediğini göreceksin, kulağın işitemediğini duyacaksın O'na ulaşmak için çaba göster ki ganimeti elde edebileceğin
13. Akılla ya da zannedenin zannı ile aslı ve hakikatı idrak edilemeyecek özü (Allah) göreceksin
14. Değişmeyen ve yıkılmayan bir vatanda, erdemli insanlara komşu olursun

أَرَاكَ عَنِ الْمَخَلِّ الرَّحْبِ سَاهِي
فَكَمْ بِالسَّجْنِ وَوَيْحِكَ أَنْتَ زَاهٍ
وَتَمْنَعُ مَنْ بِهِ يُغْرِيكَ وَذَا
أَلَمْ تَعْلَمْ بِأَنَّكَ كُلَّ يَوْمٍ
تَحِلُّ قُؤُوكَ جُزْءًا بَعْدَ جُزْءٍ
وَعَنْهُ بِمُضْمَجِلِ الْأَصْلِ لَاهِي
وَكَمْ بِالضِّيْقِ الْوَاهِي تُبَاهِي
وَتَتَشْتَهُمُ الرُّوَاجِرَ وَالنَّوَاهِي
بِهِ تَفْجَاكَ أَصْنَفُ الدَّوَاهِي
وَتَفْنِي أَنْتَ وَالِدُنْيَا كَمَا هِيَا

و تَحْسَبُهَا صَدِيقًا وَ هِيَ أَزْدَى
هُمُومُكَ فِيهِ لِأَنَّكَ تَتْرَى
أَيْحُفِيكَ زَجْرُ الشَّيْبِ زَجْرًا
فَعُدْ عَنْهُ إِلَى رَحْبِ قَسِيحِ
فَحْتَامِ التَّنْغِافِلِ وَ التَّنْعَامِي
فَلَا تَغْتَرِ إِنَّ أَصْبَحْتَ فِيهِ
فَكَمْ مِنْ أَيْدِ أَمْحَى فَأَمْسَى
فَتُبُّ قَجْمِغِ مَائَاتِيهِ يَأْفَى
عَدُوِّي بَيْنَ الشُّخْنَاءِ دَاهِي
وَ عِيْشُكَ فِيهِ عَيْشٌ غَيْرُ زَاهِي
وَ حَسْبُكَ أَجْسَى النُّهَى بِالشَّيْبِ نَاهِي
مَقَامُكَ لَيْسَ فِيهِ تَنَاهِي
وَ كَمْ هَذَا الْجُنُوحِ إِلَى الْمَلَاهِي
أَخَامَالٍ وَ بَيْتٍ عَرِيضٍ جَاهِ
بَعِيدٍ تَرَائِيهِ وَ الْأَيْدِ وَاهِي
صَغِيرٍ عِنْدَ غَفْرَانِ الْإِلَهِي

1. Ferah ve huzur dolu mekanı düşünmeden,
içten içe çürüyen bu mekanla meşgul olduğunu görüyorsun
2. Sana yazıklar olsun! Bu hapis gibi dünya hayatı ile böbürleniyorsun
Bu sıkıntı verici darlıkla iftihar ediyorsun
3. Seni buna özendiren şeylere gönül veriyorsun
Bütün yasaklara ve ikazlara karşı yiğitlik taslamaya çalışıyorsun
4. Her gün büyük musibetlerle karşı karşıya olduğunu bilmiyor musun?
5. Bu musibetler senin gücünü parça parça yok edecektir
Sen yok olacaksın ancak hayat devam edecektir
6. Sen dünya hayatının dost olduğunu zannediyorsun
Oysa dünya hayatı, gözle görünen en kahredici düşmandır
7. Bu hayatta dertlerin peş peşe üstüne gelecektir
Bu fânî dünyadaki hayatın güzel bir hayat değildir
8. Usulanman için ağaran saçlarının ikazları, sana yetmiyor mu?
Oysa kır saçlar uyarıcıdır ve akıllı olmanın delilidir
9. Ferah bir yere gidebilmek için bu gururunu bırak
O yerdeki hayatın, bitmez bir hayat olacaktır
10. Bu kadar gaflet, bu kadar körlük yetmez mi?
Bunca avunmak ne zamana kadar sürecektir
11. Bu dünyada çok mal sahibi olmak, seni aldatmasın
Prestij ve makam sahibi olmak, seni avutmasın
12. Nice kuvvetli ve zengin kişi servetinden olmuş ve elleri bomboş kalmıştır
13. Tövbe et ki bütün yaptıkların ve günahların
Allah'ın mağfireti nezdinde küçücük olacaktır

İbn Raķîķa yukarıda bazı beyitlerini verdiğimiz ilk kasidesinde, kendisine konuşma kabiliyeti veren ve bu kabiliyeti ile kendisine güç veren Allah'a münacatta bulunarak, bu sıkıcı dünya hayatından bıktığını, eceli geldiğinde kendisini doğru mekana götürmesini istemiştir. Daha sonra kendi nefesine hitap ederek, hidâyet yolunda gitmesini, nefesine sürekli zatını düşünmesini telkin etmiştir. Zatını düşünmenin Allah'ı düşünmek olduğunu söylemiştir. Nefesine Allah'ın kendisine bahşetmiş olduğu nimetleri düşünmesini, hidâyet yoluna sarılması halinde,

kurtuluşa ereceğini ve cennete gireceğini söylemiştir. Cennete girdiği takdirde büyük nimetlere kavuşacağını ifade etmiştir. Cennet hayatında, gözün görmediği şeyleri göreceğini, kulağın duymadığı şeyleri duyacağını, akılla idrak edilmeyen, hayal gücü ile tahmin edilemeyen tek olan Allah'ı göreceğini müjdelemiştir. Allah'ın çiftli ve çoklu unsurlardan münezze, kudsî ve tek unsur olduğunu söylemiştir. Ebedî ve zâil olmayacak cennet hayatında, Allah'ın sadık, temiz ve erdemli kullarına komşu olacağı bir mekanı yurt edineceğini vadedmiştir. Kasidesinin son bölümünde mağrur insana hitap ederek, gençlik alışkanlıklarından vazgeçmesini, ağaran saçlarından ders çıkarmasını istemiştir. Ona göre, ağaran saçlar bir hastalıktan dolayı ortaya çıkmamıştır. Ağaran saçların olgunluğun, tecrübe sahibi olmanın ve akıllı kamil olmanın alametleri olduğuna işaret ederek, bundan ibret alınmasını istemiştir. Bu kasidesinde gençlik döneminin tehlikelerine de dikkat çekmek istemiştir. Gençlik çağının şeytanlarının çok olduğunu söyleyerek, bu dönemin tehlikelerine işaret etmek istemiştir. Allah yolunda giden gencin, en iyi genç olduğunu söylemiştir. Hevesli yolları gördüğü halde hak yolunda giden gencin, ebedî saadeti kazanacağını müjdelemiştir. Kasidesinin son bölümünde Allah'ı zikretmekle nefislerin huzur bulacağını, Allah'ı yücelten insanın ebedî hayatı kazanacağını söylemiştir.

Yukarıda verdiğimiz mukattasında ise asıl olan ebedî hayatı düşünmeden, dünya meşgalesine dalmış ve sınıksız bir şekilde bu fânî dünya hayatına bağlanmış olan insanoğluna hitap etmek istemiştir. Dünya hayatının sıkıcı ve yorucu olmasına rağmen, insanoğlunun bu hayata olan tutkusuna ve bu geçici hayatla böbürlenmesine şaşırđını ifade etmiştir. Bu fânî dünyada insanın her an büyük musibetlerle karşı karşıya olduğunu ve bu musibetlerin onun hayatını peyderpey yok etmekte olduğunu anlatmak istemiştir. İnsanoğluna hayatının biteceğini, hayatın ise onsuz devam edeceğini hatırlatarak, bu dünya tutkusundan vazgeçip, ahiret hayatına hazırlık yapmaya davet etmiştir. Ona göre, hayat (zaman) insanoğlunun bilinen en büyük düşmanıdır. Ağaran saçların insanın olgunluk ve marifet devresine işaret etmesine rağmen, insanın bundan ders almadığına ve uslanmadığına hayret ettiğini ifade etmiştir. Bu sebeple insanoğluna seslenerek, çok mala, toplumdaki prestijine aldanmamasını tavsiye etmiştir. Birçok mala sahip ve güçlü insanın servetinden olduğunu ve ellerinin bomboş kaldığını hatırlatarak, insanları bundan ibret almaya ve tövbe etmeye çağırmıştır. Tövbe eden insan için Allah'ın mağfiretinin bol olduğunu müjdelemiştir.

6. Hikmet/ Nasihat içerikli şiirleri

İbn Raķîķa mesleği gereği hem hükümdarlarla hem de sıradan insanlarla ilişkiler kurmuş ve hayatın içinde olmuş bir kişidir. Bu sebeple insanları tanıma imkanı bulmuş ve tecrübe kazanmıştır. Bu yaşamı süresince, hayat tecrübesinden kazandığı fikir ve düşüncelerini, kısa kıtalarla nasihatler şeklinde insanlara anlatmaya çalışmıştır. Hikem türü şiirlerinde, ilmin insan hayatındaki değerini, âdâb-ı muaşeretini, insanlar arası ilişkileri ve hayatın acımasız gerçeklerini ifade etmeye çalışmıştır. Biz bu alandaki bazı mukattalarını verdikten sonra onun nasihatlerini yorumlamaya çalışacağız.

وَأَجْرُ نَفْسِي طَابِعًا لَا تَطْبُعَا
وَأَسْتَكْتَمُ مَنْ أَنْ ضَاقَ دَرْعًا تَضَرَّعَا
تَأَخَّرْتُ بَاعًا أَنْ دَنَا الْقَوْمُ إِصْبِعَا
تَعَرَّضْتُ لِلْأَعْرَاضِ عَنْهَا
تَرَفَّعَا
فَمِنْ غَيْرِهِ أَزْجُو وَأَحْتَشِي وَأَجْرَعَا
وَلَا الْحَوْلُ يُدْزِيهِ إِذْ مَا تَجَزَّعَا
وَكُنْ شَامِخًا بِالْأَنْفِ أَنْ كُنْتَ مَدْقَعَا
مِنَ الْعِلْمِ لَا مَالًا حَوَاهُ وَجَمَعَا
فَكُنْ عَالِمًا فِي النَّاسِ أَوْ مُتَعَلِّمًا
وَلَا تَكُنْ لِلْإِقْسَامِ مَا اسْتَطَعْتَ رَابِعَا

1. Ben kendi arzumu hırslarımı bir kenara atmışım
İsteyerek nefsimin heveslerime gem vurmuşum
2. Darlığa düştüğü zaman zelil olan kişiler gibi değilim
Gönül zenginliyim, kanaatkar olmanın faziletine sahibim
3. İnsanlar yemeğe ellerini uzatıp, parmaklarıyla o yemeğe yeltendiklerinde,
ben bir kulaç onların gerisinde dururum
4. Dünyayı hakir gördüğüm günden beri,
başım dik bir şekilde, hayatın zorluklarına karşı koydum
5. Zira rızık verenin Allah olduğunu biliyorum
Allah'tan başkasına mı ümit bağlar, Allah'tan başka kimseden mi korkar,
Allah'tan başkasına mı yalvarırım
6. Zayıf olmak, gelmekte olan rızık uzaklaştırmaz
Rızık gelmediyse, çok çaba da onu yakınlaştırmaz
7. Zaman sana zenginliği verdiyse, şükretmeyi unutup kibirlenme
Eğer fakir olduysan da başın dik olsun
8. Delikanlı kişinin kıymeti, öğrendiği ve elde ettiği ilmi ile ölçülür
Topladığı ve biriktirdiği malı ile değil
9. İnsanlar arasında ya alim ol ya da öğrenen kişi ol
Eğer her ikisini kaçırdıysan, bilgili kişileri dinleyen biri ol
10. Elinden geldiğince bunların dördüncüsü olma
Yoksa hayat bağından kopar, itilir ve kakılırsın

مَا ضَرَّ خُلُقِي إِقْلَالِي وَلَا شَيْئِي
وَكَيْفَ وَالْعِلْمُ حَظِّي وَهُوَ أَنْفُسِي مَا
الْعِلْمُ بِالْفِعْلِ يَرْكُو دَائِمًا أَبَدًا
فَالْمَالُ صَاحِبُهُ الْأَيْتَامُ يَحْرُسُهُ
وَأَهْلِي عَنِ نَهْجِ النَّهْيِ عَدَمِي
أَعْطَى الْمُهْتَمِينَ مِنْ مَالٍ وَمِنْ نِعْمِ
وَالْمَالُ أَنْ أَمَّنَ الْإِنْفِاقَ لَمْ يَدُمْ
وَالْعِلْمُ يَحْرُسُ أَهْلِيهِ مِنَ النَّقْمِ

1. Fakirliğim ahlakıma ve şahsiyetime zarar vermedi
Yoksulluğum hak yolda yürümemi engellemedi
2. Yoksulluğum bana nasıl zarar versin ki!
Benim dünyadaki kısmetim, Allah'ın kuluna verdiği en nefes şey olan ilimdir
3. İlim işlendiği sürece artar ve gelişir
Mal ise nafakayı sağlamaya devam etse bile ilelebet daim olmaz
4. Malın sahibi zamandır. Zaman malı korur ancak mal sahibini koruyamaz
İlim ise sahibini insanların nefret ve kininden korur

لَمَّا رَأَيْتُ ذَوِي الْقَضَائِلِ وَالْجَجَا
الزَّمْتُ نَفْسِي الْيَأْسَى عِلْمًا أَنْ لِي
لَزِمْتُ بِيَّتِي وَأَتَّخَذْتُ مُسَامِرِي
لِي مَنَّهُ أَتَى جَنَّتُهُ مُتَصَقِّحًا
لَا يُبْأَفِقُونَ وَكُلُّ قَدَمٍ يُبْفِئُ
رَبِّيَ جَوْدًا بِمَا أَرُومُ وَيُزْرِئُ
سِيفًا بِأَنْوَاعِ الْقَضَائِلِ يَأْطِقُ
عَمَّا حَوَى رُوضُنْ تَضِيرُ مَوْئِقُ

1. Faziletli ve akil sahibi insanların az konuştuğunu (bilgilerini satmadıklarını),
her ahmak kişinin bilgi tasladığını görünce
2. İnsanlardan ümidimi kestiysem de
İstediklerimi veren bir Allah'ımın var olduğunu biliyorum
3. Evime kapanıp, çeşitli bilgileri ve faziletleri
bana anlatan kitabı dost edindim
4. Her ne kadar içinde sakladıklarımı bilmeden, onun yanına geldiysem de
Kitap, parlak, göz kamaştırıcı bir bahçe gibidir

أَرَى كُلَّ ذِي ظُلْمٍ إِذَا كَانَ عَاجِزَا
وَمَنْ نَالَ مِنْ دُنْيَاهُ مَا كَانَ زَائِدَا
وَكُلُّ أَمْرٍ يُلْفِيهِ لِيَشْرَ مَوْثِرَا
يَعِيفُ وَيُؤْدِي ظُلْمَهُ جِينِ يَفْدُرُ
عَلَى قَدْرِهِ الْخُلُقُ تَتَنَكَّرُ
فَلَا بُدَّ أَنْ يَلْقَى الَّذِي كَانَ يَوْثُرُ

1. Aciz durumda iken her zalimin affedici olduğunu
fakat kudretli olduğu zaman zulmünü ortaya koyduğunu gördüm
2. Kudretinden ziyade güç elde eden kişinin
ahlakı bozulur ve yoldan çıkar
3. Her insan biraz şerre meyillidir
Ancak hakkından gelen birisiyle karşılaşması da kaçınılmazdır

لَا تَكُنْ نَاطِرًا إِلَى قَائِلِ الْقَوْلِ
وَأَخْذِ الْقَوْلِ جِينِ تَلْقِيهِ مَعْقُولَا
فَنَبَاحُ الْكَلَابِ مَعَ خَسْفِ فِيهَا
وَلِذَلِكَ التُّضَارُ مَعْدَنُ الْأَرْضِ
بَلْ أَنْظِرْ إِلَيْهِ مَاذَا يَقُولُ
وَلَوْ قَالَهُ غَيْبِيَّ جَهْمُولُ
عَلَى مَنْزِلِ الْكَرِيمِ دَلِيلُ
وَلِكِنَّهُ الْخَطِيرُ الْجَلِيلُ

1. Sözü söyleyen kişiye bakma
Bilakis söylemiş olduğu sözüne bak
2. Söylenen sözü makul bulursan, onu dinle
Bunu söyleyen cahil bir ahmak olsa bile
3. Köpekler bütün cimriliklerine rağmen,
kerim insanların evinin önünde havlamaları, buna delildir
4. Altın da öyledir. Madeni topraktır
Ancak en değerli ve en kıymetli madendir

كُنْ مُجْمِلًا فِي مَا تَقُولُ وَلَا تَثْقُلْ قَوْلًا يَهْجُوهُ بَدَا وَفَسَادًا
فَجَمَاعَةُ الْخُكَمَاءِ قَبْلَكَ دَابُّهُمْ كَانَ الْجَمِيلُ مِنَ الْمَقَالِ فَسَادًا

1. Söz söylediğin zaman, sözün öz ve kısa olsun
Anlaşılmaz ve ayıplı sözler söyleme
2. Senden önceki ârif insanlar, güzel sözler söylemeye çalışmışlardır
Güzel sözleri ile toplumun efendileri olmuşlardır

وَمَا صَاحِبُ السُّلْطَانِ إِلَّا كَرَاحِبٍ بِأَجْجَةٍ بَحْرٍ قَهُو يَسْتَشْعُرُ الْغَرَقَ
فَلَنْ عَادَ مِنْهُ سَالِمُ الْجِسْمِ نَاجِيًا فَمَا نَفْسُهُ فِيهِ يُفَارِقُهَا الْفَرَقَ

1. Sultana dost olan kişi, denizin dalgasına binmiş yolcu gibidir
Sürekli boğulma korkusu içindedir
2. Dalgalardan kurtulur ve sağ salim evine dönse bile
nefsi sürekli korku ve endişe içindedir

تَوَقَّ صُخْرِيَّةً أَيْ نَاءَ الزَّمَانِ وَلَا تَأْمَنْ إِلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ وَلَا تَثِقُوا
فَلَيْسَ يَسْلَمُ مِنْهُمْ مَنْ تُصَاحِبُهُ طَبْعًا مِنَ الْمَكْرِ وَالْتِمُوهِ وَالْمَلَقِ

1. Bu zamanın insanlarıyla dost olmaktan sakın
Bunların hiç birisine güvenme ve hiç birisine bel bağlama
2. Dost olduğun kişilerin hiç birisi fitrat gereği
hıyanetten, ikiyüzlü olmaktan ve yalancı huydan salim değildir

إِذَا جَاهِلٌ نَاوَاكَ يَوْمًا بِمَخْفَلٍ فَلَا تَرْفَعَنَّ الطَّرْفَ جَهْدَكَ نَحْوَهُ
فَبِأَنَّكَ سَأَلْتَهُ كُنْتَ عَالِيًا عَلِيُّهُ وَإِنْ جَارَيْتَهُ كُنْتَ كَفُوهُ
فَكَمْ جَاهِلٍ رَامَ التَّقَاضِيَّ بِجَهْلِهِ زَأَيْتَ سَوَاءَ مَذْحِهِ وَهَجْوِهِ

1. Bir gün bir mecliste bir cahil seninle tartışmaya girdiyse,
kendini zorlayıp dediklerine kulak asma
2. Eğer onu ağırdan alırsan ona üstün gelirsin

- Şayet onunla tartıştıysan, onun düzeyine inmiş olursun
3. Nice cahil kişi cehaletiyle alttan almayı amaçladıysa da
Onun iyi sözünün kötü sözü ile aynı olduğunu gördüm

إِنَّ الْعَدُوَّ وَإِنْ بَدَأَ كَاضَاكَ كَالشَّيْءِ تَبْدُو غَضَّةَ أُرَاقِهِ
وَهُوَ الزَّعَافُ لِمَنْ تَعَمَّدَ أَخْذَهُ وَ الْمُجْتَوَى الْبَشِيعَ الْكَرِيهَ مَذَاقِهِ
وَأَعْلَمُ بِأَنَّ الضَّدَّ سِيَّمٌ قُرْبُهُ وَالْبُعْدُ عَنْهُ حَقِيقَةٌ تَرْيَاقِهِ

1. Düşman sana güler yüz gösteriyorsa da
o Ebu Cehil karpuzu gibidir. Yapraklarının sevimsizliğinden bellidir
2. Şifa niyetiyle onu alan kişinin katilidir
Tiksinti veren ve tadı kötü olan şey gibidir
3. Bil ki ona yaklaşmak onun zehridir
Ondan uzak durmak ise zehrinin panzehridir

جَانِبٌ طَبَاعًا بَنِي الدُّنْيَا فُقُرْبُهُمْ يُجَدِّي الْمَكَارَةَ إِنْ صَنَعُوا وَإِنْ جَاءُوا
فَالنَّاسُ يَنْدُرُ فِيهِمْ مَنْ إِذَا عَرَضَ عَرَاكَ مَنْ فِيهِ إِسْعَادُ وَإِنْجَادُ
وَلَا تَهْنُ إِنْ خَمَاكَ الدَّهْرُ جَهْدَكَ فَالْأَخْرَارُ عِنْدَ انْجِرَافِ الدَّهْرِ أَنْجَادُ
وَأَطْوُ السُّفْلَى طَالِبًا نَيْلَ الْعُلَى أَبَدًا وَلَا يَسْهَوَنَّكَ أَغْوَارُ وَأَنْجَادُ

1. Kendi isteğinle bu zamanın insanlarından uzak durmaya çalış
İyi hallerinde de kötü hallerinde de insanlara yakın olmak sorunları beraberinde getirir
2. Kötü zamanlarda, bu zamanın insanlarından
dostluk ve merhamet gösteren kişi çok nadirdir
3. Zaman seni güçsüz hale getirmeye çalışırsa, gevşeklik gösterme
Asil insanlar kötü zamanda güçlü olurlar
4. Yücelikleri talep etmek üzere çöl yollarını aşmaya çalış
Uçurumlar ve geniş ovalar senin gözünü korkutmasın

لَا يَغُرُّكَ مِنْ زَمَانِكَ بِشَيْرُهُ فَالْبَشِيرُ مِنْهُ لَا مَحَالَةَ حَائِلُ
فَقُطِّبْ وَبِهِ طَبْعٌ لَيْسَ تَطْبُوعًا وَالطَّبُّ بِيغِ بَاقٍ وَالنَّطُّ بِيغِ زَائِلُ

1. Zamanının sana gülümsemesi seni aldatmasın
Zira zamanın gülümsemesi şüphesiz daim değildir
2. Zamanın suratsızlığı doğasındandır, yapmacık değildir
Doğal olan kalıcı, yapmacık olan ise değişkendir

İbn Raķîka yukarıdaki mukattalarında ilmin ve bilginin değerini bizzat yaşamış biri olarak, insanın toplumdaki değerinin bilgi ve ilimle olacağını, malı ve serveti ile olmayacağını

söylemiştir. Ona göre, ilim kalıcı mal ise gelip geçicidir. Bilgi edinmenin yaşı olmadığını, kişinin her yaşta kendisini geliştirebileceğini söylemiştir. İnsan edepi ve şahsiyetli ise fakirliğinin onu küçültmediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla insanları mal ve servet kazanmaya değil, bilgi ve ilim elde etmeye teşvik etmiştir. Malının az olmasının ve yoksul olmasının ahlakına ve şahsiyetine zarar vermediğini beyan ederken, dünyada nasibinin ilim olduğunu söylemek istemiştir. Hayatta en büyük servetinin bilgi ve ilim olmasıyla da övünmüştür. İbn Rakîka'ya göre, mal bitir ve tükenir, ilim ise bitmeyen kalıcı bir hazinedir. Mal bir süre devam etse de zamanla tükenir. Zira mal zamanla sınırlıdır. Yani malın belirli bir süresi vardır. İlim ise kişiyi insanların kin ve nefretinden korur ve kalıcıdır. İşlendikçe ve paylaşıldıkça daha da artar ve gelişir.

İbn Rakîka insan ilişkilerini konu alan şiirlerinde insanlara karşı temkinli davranmayı tavsiye etmiştir. Sultanlarla yakın ilişki içinde olmanın verdiği tecrübe ile sultanlara dost olan insanın, sürekli tehlikelerle karşı karşıya olduğunu ve her zaman endişe ve korku içinde yaşadığını söylemiştir. Dolayısıyla hâkim konumundaki kişilere yakın olmanın huzursuzluğa sebep olacağını iddia etmiştir. Güçsüz durumda olan zalim insanın affedici olduğunu ancak güçlü zamanında ise merhametsiz olduğunu ifade etmiştir. Hakketmediği güce sahip olan kimsenin, ahlakının bozulacağını ve kontrolsüz güç hale geleceğini söylemiştir. Ancak onun hakkından gelecek birisi ile karşılaşmasının kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir. İbn Rakîka âlim kişilerin bilgilerini satmadıklarından, ortada cahil insanların bilgi satmaya çalıştıklarından şikayet etmiştir. Bu sebepten kendi evine kapanıp, kitapları dost edinerek kendisini geliştirdiğini ifade etmiştir. Kim tarafından söylenirse söylensin, doğru sözün makbul söz olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla kim tarafından söylenmiş olursa olsun doğru söze itibar gösterilmesini tavsiye etmiştir. İnsanlarla dostluk kurarken dikkat edilmesi gereken hususlara işaret ederek, insanın tabiatı gereği hain, ikiyüzlü ve yalancı olabileceğini iddia etmiştir. İnsanlarla çok içli dışlı olmanın sorunlar meydana getirdiğini, dolayısıyla insanlarla ilişki kurarken tedbirli olmayı öğütlemiştir. İnsanlar arasında dostluğuna güvenilen samimi olan az kişi olduğunu söylemiştir. Bu sebeple baskı ve zulüm görülen yerden göç etmeyi ve zorluklara göğüs germeyi tavsiye etmiştir. Zorluklara katlanmasını bilen kişinin asil insan olduğunu belirtmiştir.

Âdâb-ı muaşeret ile ilgili hikmetli sözlerinde ise cahil kişi ile tartışmanın, insanı toplum içinde küçük düşüreceğini, onu muhatap almanın yanlış olduğunu, cahilin iyilik yapmak isterken bile kötülük yapabileceğini ifade etmiştir. Düşmanın güler yüz göstermesine aldanmamak gerektiğini, düşmanın güler yüz göstermeye çalışırken bile itici ve sevimsiz görüldüğünü iddia etmiştir. Düşmandan uzak durmanın en doğru davranış olduğunu söylemiştir. Konuşurken az ve öz konuşmayı tavsiye etmiştir. Hekim insanların az ve öz konuştukları için toplumda saygınlık kazandıklarını söylemiştir.

Hayatın gerçekleri ile ilgili şiirlerinde ise insanın hayattaki iyi gününe aldanmamasını tavsiye ederek, hayatın kötü gününün de olabileceğine işaret etmiştir. Zira hayatın doğası gereği suratsız (acımasız) olduğunu, iyi tarafının yapmacık ve geçici olduğunu ifade etmiştir. Bununla beraber kötü günün sonunda iyi günün de olabileceğini söyleyerek insanlara sabretmeyi telkin etmiştir.

Sonuç

İbn Rakîka tabip, mekanik mühendis, düşünür ve şairdir. Sağlıklı yaşam, tıp mesleği, zühd hayatı ve hikmet ile ilgili düşüncelerini nazmetmiş olduğu şiirleriyle anlatmaya çalışmıştır.

Sağlıklı yaşam ile ilgili bir kasidesinde, sağlıklı yaşamın temel şartlarını özetlemiştir. Bu bağlamda çok yemek yemenin, yemek üstüne yemek yemenin ve çokça cinsî münasebette bulunmanın, çeşitli hastalıklara yol açacağını söylemiştir. Yemekten hemen sonra su içmemeyi, yatmak üzere iken ve açken az su içmeyi tavsiye etmiştir. Aç karna fazla su içmenin zararlı olduğunu, bu durumda biraz atıştırma yaptıktan sonra su içmenin daha doğru olduğunu söylemiştir. İnsanın yaşaması için gıdaların esas olduğunu ancak fazla gıdanın insan sağlığına zarar vereceğini ifade etmiştir. Sağlıklı hayatın devamı için yiyeceklerin iyi hazmedilmesinin önemine dikkat çekmiştir. Bağırsaklarda birikmiş toksinleri dışarı atmak için yılda bir kez müshil ilaçlarla bağırsakları temizlemenin faydalı olduğunu belirtmiştir. Sağlıklı bir şekilde yaşamak için hareketli hayatın önemi üzerinde durmuştur. Yemekten hemen sonra fazla hareket yapmaktan sakındırılmış, yemekleri hazmettikten sonra hareket yapmayı tavsiye etmiştir. İçki içmekten uzak durmayı tavsiye etmiş ve içki içmenin ahmaklık olduğunu söylemiştir. Sağlıklı yaşamın en önemli şartının nefsin heveslerine gem vurmak olduğunu belirtmiştir.

Tıp mesleği ile ilgili şiirlerinde tıp mesleğinin temel esaslarını tarif etmiştir. Ona göre, tıp mesleğinin temel esasları, insan vücudunun temel unsurlarını, bu unsurların çalışma usullerini bilmek ve bu unsurlarda meydana gelmiş olan arızaları düzeltmektir. Bilgisiz tabibin vebadan daha tehlikeli olduğunu ve insanları zamansız öldürdüğünü ifade etmiştir. Doktorun insanları ve özellikle de çocukları korkutacak şekilde görünmemesi gerektiğini söylemiştir. Dolayısıyla tabip olan kişiye giyim ve kuşamına dikkat etmesini tavsiye etmiştir.

Zühd hayatı ile ilgili şiirlerinde nefis tezkiyesi üzerinde önemle durmuştur. Dünya hayatının sıkıcı ve acılarla dolu olduğunu ancak geçici ve fânî bir hayat olduğunu söyleyerek, insanlara sabretmeyi telkin etmiştir. Huzur dolu ve kalıcı olan hayatın ahiret hayatı olduğunu söylemiştir. İnsanları huzur dolu ve ebedî olan ahiret hayatını kazanmaya teşvik etmiş ve bu yolda çaba göstermelerini istemiştir. Kendi nefisine hitap ederek doğru yolda gitmesini ve sürekli bir şekilde Allah'ı zikretmesini, Allah'ın vermiş olduğu nimetlere şükretmesini istemiştir. Bunları yaptığı takdirde cennete gireceğini, cennet hayatının ebedî olduğunu, cennette iyi insanlarla beraber yaşamının mutluluğunu yaşayacağını, en önemlisi şeriki ve benzeri olmayan Allah'ı göreceğini müjdelemiştir. Doğruluk üzerine yaşayan gencin iyi bir genç olduğunu, yaşlanan insanın da ibret alarak doğru yolda gitmesi gerektiğini öğütlemiştir. Bu dünya hayatına ehemmiyet veren insanlara, bu hayatın zorluk ve çilelerle dolu olduğunu, hayatın geçici bir hayat olduğunu da hatırlatarak, insanları tövbe edip iyi ameller işlemeye davet etmiştir. Mal ve servet biriktirmenin, toplumda prestij sahibi olmanın insana fayda vermediğini, bunların geçici şeyler olduğunu söyleyerek, insanları mütevazî ve sade bir hayat yaşamaya teşvik etmiştir. Tövbe edecek olan insanlara Allah'ın mağfiretinin bol olduğunu ifade etmiştir.

Hikem içerikli şiirlerinde insanları ilim ve bilgi öğrenmeye teşvik etmiştir. Ona göre,

toplumda insanı değerli yapan şey ilim ve bilgidir, mal ve servet değildir. Malın ve servetin gelip geçi, ilimin ise kalıcı olduğunu söylemiştir. Eğitim devresini kaçırarak kişilere âlim ve bilgili insanları dinleyerek, bilgi edinmelerini tavsiye etmiştir. Sultan ve hükümdarlara yakın olan insanların her zaman korku ve endişe içinde olduklarını söylemiştir. İnsanoğlunun tabiatı gereği yalancı, hain ve çıkarıcı olabileceğini söyleyerek, insanlara güvenmenin doğru olmadığını iddia etmiştir. Dolayısıyla insanlarla fazla içli dışlı olmanın netice itibarıyla zarar doğuracağını söylemiştir. Düşmanın güler yüz göstermesine aldanmamak gerektiğini, düşmanın güler yüz göstermeye çalışırken bile samiyetsizliğinin belli olduğunu ifade etmiştir. Baskıya maruz kalan insanlara başka yerlere göç etmelerini tavsiye etmiş ve önlerine çıkabilecek engellere aldırış etmeden, haysiyetleri için yeni bir atılım yapmayı önermiştir. Dünya hayatının bir karar üzerinde olmadığını, sürekli devinim içinde olduğunu ve kötü günün sonunda iyi günün de geleceğini söylemiştir. Ona göre, zorluklara karşı direnebilen insan asil insandır. Cahil insanlarla tartışmanın insanı küçük düşüreceğini ifade etmiştir. Toplum içinde konuşurken az ve öz konuşmayı tavsiye etmiştir. Sözü söyleyenin değil, sözün bizzat kendisinin önemli olduğuna işaret ederek, her tür insandan doğru bilginin alınabileceğini söylemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Alptekin, Coşkun. "Artuklular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1991, 3/415-418.
- Demircan, Adnan. Şeybân (Beni Şeybân), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000, 39/37.
- Hacı Hâlife, Katip Çelebi. *Keşfu'z-zunûn 'an esmâi'l-kutub ve'l-funûn*. Thk. Muhammed Şerafuddin Yalıtıkaya. 2 cilt. Beyrut: Dâr İhyâu't-Turâşî'l-'Arabî, 1360/1941.
- Hâlid el- Hâlbûnî. *eş-Şi'ru'l-ta'limî (bidâyatuhu, ta'avvuruhu, simâtuhu)*. Mecelletu Cami'ati Dimeşk, Şam: 2006/3-4/88-96.
- İbn Ebî Uşaybi'a, Ebü'l-'Abbâs Muvaffakuddîn Ahmed b. el- Kâsım b. Hâlife. *'Uyûnu'l-enbâ fi tabakâti'l-atıbbâ*. Thk. Nizâr Rıdâ. Beyrut: Dâr Mektebeti'l-Hayât, t.y.
- İbnü'l-'Îmâd, Ebü'l-Felâh 'Abdülhay b. Ahmed. *Şezaratu'z-zeheb fi aḥbâri men zeheb*. Thk. Abdülkadir Arnavût-Muhammed el-Arnâvût. 10 Cilt. Dimeşk: Dâr İbn Keşir, 1406-1986.
- İbnu'l-Fûtî, Ebü'l-Faql Kemâluddîn Abdurrezzâk b. Ahmed eş-Şeybânî. *Mu'cemu'l-âdâb fi mu'cemi'l-alkâb*.

Thk. Muhammed el-Kâzım. 6 Cilt. Tahran: Vizâratu's- Şakâfa ve'l-İrşâdi'l-İslâmî, 1416.

İbnü's- Şâbûnî, Ebü Hâmid Cemâluddîn Muhammed b. Ali el-Mahmûdî. *Tekmilatu'l-ikmâli'l-ikmâl fi'l-ensâb ve'l-esmâ ve'l-alkâb*, Thk. Mustafa Cevvâd. Kahire: 'âlemu'l-Kutub,1406/1986.

İslâm Şubhî el-Mâzinî. *Revâi'u târihi't-tıb ve'l-atıbbâi'l-Muslimîn*. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-'İlmiyye, t.y.

İsmail Bâsa el-Bağdâdî. *İdâhu'l-meknûn fi'z-zeyl 'ale keşfi'z-zunûn*. 2 Cilt. Beyrut: Dâr İhyâu't-Turâşî'l-'Arabî, t.y.

İsmail Bâsa el-Bağdâdî, *Hediyyetu'l-'ârifin esmâu'l-muellifin ve eşâru'l-muşannifin*. 2 Cilt. İstanbul: Müessesetu't-Târîhi'l-'Arabî, 1951.

Muhammed Abdurrahîm. *eş-Tıb fi's-şeri'l-'Arabî*, Beyrut: Dârü'r-Râub el-Câmi'iyye, 1419/1999.

el-Murtaḍa ez-Zebîdî, *Tervihu'l-kulûb fi zikri'l-mulûki benî Eyyûb*. Thk. Şalâhuddîn el-Muneccid. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Cedid, 1983.

Muhammed Mustafa Heddâra. *İtticâhâtü's-ş'iri'l-'Arabî fi'l-ḳarni's-şâni'l-hicrî*. Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 1963.

Mutevallâ Abdüsettar es-Seyyid. "Edebü'z-zühd fi'l-'aşri'l-'Abbâsi neş'etuhu ve te'tavvuruhu ve eşheru ricâlihi". Doktora tezi. Mekke: Câmi'atu Ummul- Kura, 1972. <https://ebook.univeyes.com/114429/31.01.2022>.

'Umar Rıdâ Kehhâle *Mu'cemu'l-Muellifin*. 4 cilt. Dimeşk: Müessesetu'r-Risâle, 1376/1957.

Revvace, Ahmed Râdî. "Şi'rü'z-Zühd fi'l-'Aşri'l-Emevî". Yüksek lisans tezi. Nablus: Câmi'atu'n-

Necâh el-Vaḳaniyyeti, Kulliyetü'd-Dirâsati'l-'Ulyâ, Kısmu'l-luğati'l-'Arabîyye, 2001. <https://repository.najah.edu/bistream/handle/20.500.11888/6643/2881159>. 31.01.2022.

eş- Şafedî, Ebü's-Şafâ Şalâhuddîn, Hâlid b. İzzeddîn Aybek. *el-Vâfi bi'l-vefayât*. Thk. Ahmed el-Arnâvût- Türkî Mustafa. 29 Cilt. Beyrut: Dâr İhyâu't-Turâşîl-'Arabî, 1420/2000.

Şemsettin Sâmi. *Kâmusu'l-a'lâm (Osmanî)*. 6 Cilt. İstanbul: Mihrân Matbaası, 1306.

Şeşen, Ramazan, "Eyyubiler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV yayınları, 1995, 12/22-31.

Şevkî Dayf. *Târihu'l-edebi'l-'Arabî el-'aşru'l-'Abbâsi'l-evvel*. Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 1966.

Şevkî Dayf. *Târihu'l-edebi'l-'Arabî el-'aşru'l-'Abbâsi's-şâni*. Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 1973.

Yinanç. Mükrimin Halil, "Diyarbakir". *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1993, 3/605-626.

eş-Zehbî, Ebü Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. 'Uşmân b. Kaymaz. *Târihu'l-İslâm*. Thk. Ömer Abdusselâm Tedmurî. 52 Cilt. Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1410/1990.

ez-Zirikî, Ebü Gays Hayruddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris ez-Zirikî. *el-A'lâm*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-'İlm li'l-Melâyîn, 2002.

